

Krystof Derner, Středověké hornictví a hutnictví na Přísečnicku ve středním Krušnohoří. Mittelalterlicher Bergbau und Hüttenwesen in der Region Preßnitz im mittleren Erzgebirge. ArchaeoMontan Band 5

Veröffentlichungen des Landesamtes für Archäologie Sachsen, Band 68. 496 Seiten mit zahlreichen Abbildungen, 21,5 x 30 cm, broschiert (Dresden 2018)
ISBN 978-3-943770-40-7 / 978-80-86531-19-9 / € 39,00

Die vorliegende Gesamtmonografie präsentiert die Ergebnisse der sechsjährigen interdisziplinären Forschung im mittelalterlichen Preßnitzer Bergbaurevier. Im Rahmen des Projektes wurden neben der Erforschung einer großen Bergbausiedlung am Kremsiger und einer Reihe von Hüttenplätzen an den kleineren Flüssen das mittelalterliche Alter der Stadt Preßnitz bestätigt und durch die naturwissenschaftlichen Methoden die Entwicklung der Vegetation verfolgt. Die gewonnenen Erkenntnisse ermöglichen es, die Struktur einer Bergbauregion in der Zeit des durch den Bergbau geprägten Landesausbaus im 13. und 14. Jahrhundert kennenzulernen.

Vgl. Inhaltsverzeichnis auf den folgenden Seiten

Obsah / Inhalt

REGINA SMOLNIK			
Zum Geleit	11		
Úvodní slovo	12		
CHRISTIANE HEMKER			
Vorwort	13		
Předmluva	14		
KRYŠTOF DERNER			
Předmluva	15		
Vorwort	17		
PETR LISSEK A KRYŠTOF DERNER			
Cesta k archeologickému výzkumu středověkého hornictví v českém Krušnohoří a projekt ArchaeoMontan	20		
PETR LISSEK UND KRYŠTOF DERNER			
<i>Der Weg zur archäologischen Erforschung des mittelalterlichen Bergbaus im böhmischen Erzgebirge und das Projekt ArchaeoMontan .....</i>	24		
1. PŘÍRODNÍ PODMÍNKY A SÍDELNĚ-HISTORICKÝ KONTEXT STŘEDOVĚKÉHO HORNICTVÍ NA PŘÍSEČNICKU			
NATURRAUM UND SIEDLUNGSGESCHICHTLICHE ZUSAMMENHÄNGE DES MITTELALTERLICHEN BERGBAUS IN DER REGION PRESSNITZ	29		
PETR HRUBÝ			
1.1. Středověká těžba stříbrnosných rud ve 13. a 14. století na českém území	31		
1.1.1. České stříbrnorudné hornictví v evropském kontextu ..	31		
1.1.2. V předvečer stříbrné horečky a nejasné počátky těžby polymetalických rud	32		
1.1.3. „Ingentes divicias ex auri et argenti fodinis“: Krušné hory, nebo stále Českomoravská vrchovina?	34		
1.1.4. Změny v organizaci hornictví na sklonku Přemyslový vlády a otázka českých Krušných hor	35		
1.1.5. „Zlá léta“, „sběh ke Kutně“ a úpadek starých důlních středisek v první polovině 14. století	36		
1.1.6. Doly, hutě, krajina	37		
PETR HRUBÝ			
1.1. Mittelalterlicher Bergbau der silberhaltigen Erze im			
13. und 14. Jahrhundert auf böhmischem Gebiet ..	37		
1.1.1. Böhmischer Silberbergbau im europäischen Kontext	37		
1.1.2. Am Vorabend des Silberfiebers und unklare Anfänge der Gewinnung von polymetallischen Erzen	39		
1.1.3. „Ingentes divicias ex auri et argenti fodinis“: Erzgebirge, oder immer noch Böhmischo-Mährische Höhe?	42		
1.1.4. Änderungen in der Organisation des Bergwesens am Ende der Herrschaft von Ottokar II. und die Frage des böhmischen Erzgebirges	43		
1.1.5. „Böse Jahre“, „Zulauf zur Kutte“ und der Niedergang alter Bergzentren in der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts	44		
1.1.6. Bergwerke, Hütten und Landschaft	45		
PETR KOČÁR, LIBOR PETR A ROMANA KOČÁROVÁ			
1.2. Změny vegetace v hornickém revíru Přísečnice ...	47		
1.2.1. Úvod	47		
1.2.2. Historie výzkumu	47		
1.2.3. Zájmové území	47		
1.2.4. Metodika	48		
1.2.5. Výsledky a interpretace	49		
1.2.5.1. Černý Potok	49		
1.2.5.2. Dolina I	51		
1.2.5.3. Dolina II	53		
1.2.5.4. Kovářská	56		
1.2.5.5. Přísečnice	58		
1.2.5.6. Výsluní	59		
1.2.6. On site analýzy: Kremsiger a Starý zámek	63		
1.2.7. Antrakologická analýza milířů	64		
1.2.8. Diskuze – srovnání lokalit	64		
1.2.9. Závěr	66		
PETR KOČÁR, LIBOR PETR UND ROMANA KOČÁROVÁ			
1.2. Vegetationswandel im Bergrevier Preßnitz	67		
1.2.1. Einleitung	67		
1.2.2. Forschungsgeschichte	67		
1.2.3. Untersuchungsgebiet	67		
1.2.4. Methodik	68		
1.2.5. Ergebnisse und Interpretationen	69		
1.2.5.1. Černý Potok	69		
1.2.5.2. Dörsdorf I (Dolina I)	69		
1.2.5.3. Dörsdorf II (Dolina II)	71		

1.2.5.4.	<i>Schmiedeberg (Kovářská)</i>	71	1.3.5.4.	<i>Zusammenfassung</i>	105
1.2.5.5.	<i>Preßnitz (Přísečnice)</i>	72			
1.2.5.6.	<i>Sonnenberg (Výsluní)</i>	73			
1.2.6.	<i>On site-Analysen: Kremsiger und Altes Schloss (Starý zámek)</i>	74	JIŘÍ CRKAL		
1.2.7.	<i>Anthrakologische Analyse der Kohlenmeiler</i>	75	1.4. Počátky vrcholně středověkého osídlení Krušných hor mezi Kadanií a Přísečnicí	107	
1.2.8.	<i>Diskussion – Vergleich der Fundstellen</i>	75	1.4.1. Postup osídlení	107	
1.2.9.	<i>Fazit</i>	77	1.4.2. Nositelé kolonizace – král a šlechta	112	
			1.4.3. Správní centra	115	
			1.4.4. Závěr	117	
	PETR BOHDÁLEK, VLADIMÍR ŠREIN A JAN BUDA				
1.3. Geologické poměry a ložiska přísečnické oblasti ..	79		JIŘÍ CRKAL		
1.3.1. Úvod	79	1.4. Die Anfänge der spätmittelalterlichen Besiedlung des Erzgebirges zwischen Kaaden und Preßnitz	118		
1.3.2. Geologická charakteristika Krušných hor	79	1.4.1. Siedlungsvorgang	118		
1.3.3. Geologické poměry Přísečnicka	82	1.4.2. Landesausbauträger – der König und der Adel	122		
1.3.4. Skarnová ložiska	82	1.4.3. Verwaltungszentren	126		
1.3.4.1. Severní skarnový pruh	84	1.4.4. Fazit	127		
1.3.4.1.1. Kremsiger Gebirge	84				
1.3.4.1.2. Ostatní ložiska severního skarnového pruhu	86	KRYŠTOF DERNER			
1.3.4.2. Skarny v oblasti kovářsko-halžské vrásy	87	1.5. Středověké dolování v Krušných horách nad Kadanií	129		
1.3.4.2.1. Důl Fischer	87				
1.3.4.2.2. Skarnová ložiska v oblasti Orpusu	87	KRYŠTOF DERNER			
1.3.4.2.3. Ložisko Mědník (Kupferhügel)	88	1.5. Mittelalterlicher Bergbau im Erzgebirge oberhalb von Kaaden	132		
1.3.4.2.4. Skarny v oblasti Vysokého kamene (Hohenstein)	88				
1.3.4.2.5. Shrnutí	88				
1.3.5. Hydrotermální žilná ložiska s Ag mineralizací	89	2. MONTÁNNĚ ARCHEOLOGICKÝ VÝZKUM MONTANARCHÄOLOGISCHE UNTERSUCHUNGEN	137		
1.3.5.1. Přísečnice	90				
1.3.5.2. Vejprty	92	JIŘÍ CRKAL S PŘÍSPĚVKEM RENÉ KYSELÉHO			
1.3.5.3. Mědník	92	2.1. Středověké hutnictví a hamernictví na Přísečnicku	139		
1.3.5.4. Shrnutí	92	2.1.1. Úvod	139		
	PETR BOHDÁLEK, VLADIMÍR ŠREIN A JAN BUDA		2.1.2. Přehled jednotlivých lokalit	139	
1.3. Geologische Verhältnisse und Lagerstätten der Region Preßnitz	93	2.1.2.1. Hamerský potok – Dolina a Orpus	139		
1.3.1. Anleitung	93	2.1.2.1.1. Dolina	141		
1.3.2. Geologische Charakteristik des Erzgebirges	93	2.1.2.1.2. Dolina – Hammerle	142		
1.3.3. Geologische Verhältnisse der Region Preßnitz	95	2.1.2.1.3. Orpus – přehradní nádrž	143		
1.3.4. Skarnlagerstätten	96	2.1.2.1.4. Orpus – Gabriela	144		
1.3.4.1. Nördlicher Skarnstreifen	97	2.1.2.1.5. Orpus – Maria Trost	144		
1.3.4.1.1. Kremsiger Gebirge	97	2.1.2.2. Přísečnice – město Přísečnice, Kryštofovy Hamry a Schmalzgrube	145		
1.3.4.1.2. Sonstige Lagerstätten des nördlichen Skarnstreifens ..	99	2.1.2.2.1. Přísečnice – okolí kostela sv. Mikuláše	146		
1.3.4.2. Skarne im Gebiet der Schmiedeberg-Hals-Falte	100	2.1.2.2.2. Přísečnice – Schöne Maria	147		
1.3.4.2.1. Grube Fischer	100	2.1.2.2.3. Přísečnice – místní část Na Dvoře	148		
1.3.4.2.2. Skarnlagerstätten im Gebiet des Orpus	100	2.1.2.2.4. Přísečnice – vrch Hájiště	148		
1.3.4.2.3. Lagerstätte Kupferhügel	101	2.1.2.2.5. Kryštofovy Hamry	148		
1.3.4.2.4. Skarne im Gebiet Hohenstein	101	2.1.2.2.6. Schmalzgrube	150		
1.3.4.2.5. Zusammenfassung	102	2.1.2.3. Černá voda – Kovářská, Starý zámek, Pleil a Sorgental (Černý Potok), Jöhstadt – Schlössel	150		
1.3.5. Hydrothermale Ganglagerstätten mit Ag-Mineralisierung	102				
1.3.5.1. Preßnitz	103				
1.3.5.2. Weipert	105				
1.3.5.3. Kupferberg	105				

2.1.2.3.1. Kovářská	151	2.1.2.1.4. Orpus – Gabriela Zeche	192
2.1.2.3.2. Starý zámek (Altes Schloss)	153	2.1.2.1.5. Orpus – Maria Trost Zeche	192
2.1.2.3.3. Černý Potok – Pleil	153	2.1.2.2. Preßnitz (Přísečnice) – die Stadt Preßnitz (Přísečnice), Christophhammer (Kryštofovy Hamry) und Schmalzgrube	193
2.1.2.3.4. Černý Potok – Sorgental	154	2.1.2.2.1. Preßnitz – die Umgebung der Nikolauskirche	193
2.1.2.3.5. Jöhstadt – Schlössel	158	2.1.2.2.2. Preßnitz – Schöne Maria	194
2.1.2.4. Polava – Loučná, České Hamry a Vejprty	158	2.1.2.2.3. Preßnitz – Ortsteil Am Hofe (Na Dvoře)	195
2.1.2.4.1. Loučná	158	2.1.2.2.4. Preßnitz – Hegberg (Hájiště)	195
2.1.2.4.2. České Hamry	159	2.1.2.2.5. Christophhammer	196
2.1.2.4.3. Vejprty	159	2.1.2.2.6. Schmalzgrube	196
2.1.2.5. Malodolský potok – Dolní Halže a Perštejn	160	2.1.2.3. Schwarzwasser – Schmiedeberg (Kovářská), Altes Schloss (Starý Zámek), Pleil und Sorgenthal (Černý Potok), Jöhstadt – Schlössel	196
2.1.2.5.1. Dolní Halže	160	2.1.2.3.1. Schmiedeberg (Kovářská)	197
2.1.2.5.2. Perštejn	160	2.1.2.3.2. Altes Schloss	197
2.1.2.6. Pruněřovský potok – Hasištejn a Volyně	161	2.1.2.3.3. Černý Potok – Pleil	198
2.1.2.7. Místa bez vazby na vodní tok – Rusová a Horní Halže	161	2.1.2.3.4. Černý Potok – Sorgental	198
2.1.3. Výsledky archeologického a povrchového průzkumu lokality Starý zámek	162	2.1.2.3.5. Jöhstadt – Schlössel	200
2.1.3.1. Starý zámek I	164	2.1.2.4. Pöhlbach (Polava) – Böhmisches Wiesental (Loučná), Böhmisches Hammer (České Hamry) und Weipert (Vejprty)	200
2.1.3.1.1. Sondy a řezy	164	2.1.2.4.1. Böhmisches Wiesental	200
2.1.3.2. Starý zámek II	167	2.1.2.4.2. Böhmisches Hammer	200
2.1.3.2.1. Sondy	168	2.1.2.4.3. Weipert	201
2.1.3.3. Nálezový soubor	172	2.1.2.5. Kieselbach (Malodolský potok) – Unterhals (Dolní Halže) und Pürstein (Perštejn)	201
2.1.3.3.1. Keramika	172	2.1.2.5.1. Unterhals	201
2.1.3.3.2. Železné předměty	172	2.1.2.5.2. Pürstein	202
2.1.3.3.3. Sklo	175	2.1.2.6. Pruněřovský potok (Brunnersdorfer Bach) – Hassenstein (Hasištejn) und Wohlau (Volyně)	202
2.1.3.3.4. Výmazy staveb a cihly	175	2.1.2.7. Orte ohne Bindung an den Wasserlauf – Reischdorf (Rusová) und Oberhals (Horní Halže)	202
2.1.3.3.5. Strusky	175	2.1.3. Ergebnisse der Oberflächenuntersuchung und der Ausgrabung an der Fundstelle Altes Schloss (Starý Zámek)	203
2.1.3.3.6. Kožené artefakty	177	2.1.3.1. Altes Schloss I	204
2.1.3.3.7. Dřevěné artefakty a dřevní odpad	177	2.1.3.1.1. Sondagen und Schnitte	204
2.1.3.3.8. Kostí (René Kyselý)	180	2.1.3.2. Altes Schloss II	206
2.1.3.3.9. Fauna	183	2.1.3.2.1. Sondagen	206
2.1.3.3.10. Archeobotanické analýzy	183	2.1.3.3. Fundgut	207
2.1.3.4. Výsledky povrchového průzkumu v bezprostředním okolí	184	2.1.3.3.1. Keramik	207
2.1.3.4.1. Nejblíže montánní relikty	184	2.1.3.3.2. Eisengegenstände	208
2.1.3.4.2. Vodní náhony	185	2.1.3.3.3. Glas	208
2.1.3.4.3. Milířiště	185	2.1.3.3.4. Gebrannter Baulehm und Ziegel	208
2.1.3.4.4. Doklady zemědělských aktivit	185	2.1.3.3.5. Schlacke	208
2.1.3.4.5. Staré komunikace a původ zpracovávaných rud	186	2.1.3.3.6. Lederartefakte	209
2.1.3.5. Starý zámek – shrnutí	187	2.1.3.3.7. Holzartefakte und -abfall	209
2.1.4. Závěrečné shrnutí	187	2.1.3.3.8. Knochen (René Kyselý)	210
		2.1.3.3.9. Fauna	210
		2.1.3.3.10. Archäobotanische Analysen	210
JIŘÍ CRKAL MIT EINEM BEITRAG VON RENÉ KYSELÝ			
2.1. Mittelalterliches Hütten- und Hammerwesen	189		
2.1.1. Einleitung	189		
2.1.2. Übersicht der einzelnen Fundstellen	190		
2.1.2.1. Hammerlebach (Hamerský potok) – Dörnsdorf (Dolina) und Orpus (Mezilesí)	190		
2.1.2.1.1. Dörnsdorf	190		
2.1.2.1.2. Dörnsdorf – Hammerle	191		
2.1.2.1.3. Orpus – Staubecken	192		

2.1.3.4.	<i>Ergebnisse der Prospektion in unmittelbarer Umgebung</i>	212	2.2.7.3.2.	Stavební kování	289
2.1.3.4.1.	<i>Die benachbarten montanen Relikte</i>	212	2.2.7.3.3.	Doklady využívání koňské síly	291
2.1.3.4.2.	<i>Kunstgräben</i>	212	2.2.7.3.4.	Zemědělské nářadí	295
2.1.3.4.3.	<i>Meilerplätze</i>	212	2.2.7.3.5.	Řemeslnické nástroje a militária	295
2.1.3.4.4.	<i>Belege von Agraraktivitäten</i>	212	2.2.7.3.6.	Mobiliář usedlosti a osobní vybavení	295
2.1.3.4.5.	<i>Alte Verbindungen und der Ursprung der verarbeiteten Erze</i>	213	2.2.7.3.7.	Bliže neurčené výrazné nálezy	297
2.1.3.5.	<i>Altes Schloss – Zusammenfassung</i>	214	2.2.7.4.	Předměty z barevných kovů	297
2.1.4.	<i>Zusammenfassung</i>	215	2.2.7.5.	Předměty ze skla (Eva Černá, Šárka Křížová)	297
	KRYŠTOF DERNER S PŘÍSPĚVKY JIŘÍHO CRKALA, EVY ČERNÉ, PETRA KOČÁRA, ROMANY KOČÁROVÉ, ROMANA KŘIVÁNKY, ŠÁRKY KŘÍŽOVÉ, RENÉHO KYSELÉHO A VLADIMÍRA ŠREINA		2.2.7.6.	Předměty z kamene	298
2.2.	Hornické sídliště na Kremsigeru	217	2.2.7.7.	Metalurgický a kovářský odpad (Kryštof Derner, Vladimír Šrein)	299
2.2.1.	Poloha a název (Jiří Crkal)	217	2.2.7.7.1.	Strusky	299
2.2.2.	Těžené rudy	218	2.2.7.7.2.	Klejt	301
2.2.3.	Historie těžby na Kremsigeru (Jiří Crkal, Kryštof Derner)	220	2.2.7.7.3.	Arsen-niklové slitky (tzv. míšeň)	303
2.2.4.	Strategie a průběh výzkumu	223	2.2.7.7.4.	Měď	303
2.2.5.	Nedestruktivní výzkum	229	2.2.7.7.5.	Kamínek	304
2.2.5.1.	Geodeticko-topografický průzkum	229	2.2.7.7.6.	Nátavy na keramice	304
2.2.5.2.	Geofyzikální průzkum (Roman Křivánek)	231	2.2.8.	Ekofakty	307
2.2.5.2.1.	Podmínky měření	231	2.2.8.1.	Zvířecí kosti (René Kyselý)	307
2.2.5.2.2.	Metody	233	2.2.8.2.	Analýza uhlíků (Petr Kočár, Romana Kočárová)	315
2.2.5.2.3.	Příklady výsledků	234	2.2.9.	Radiokarbonová datace	316
2.2.5.2.4.	Zhodnocení efektivity a výsledků průzkumu	239	2.2.10.	Výsledky výzkumu	316
2.2.5.3.	Průzkum detektorem kovů	240	2.2.10.1.	Rozsah a uspořádání sídliště	316
2.2.5.4.	Mikrosondáže a vrty	240	2.2.10.2.	Domy	319
2.2.6.	Odkryv	242	2.2.10.3.	Obyvatelé	324
2.2.6.1.	Domy	242	2.2.10.4.	Těžba, úprava rud, průběh, otázka hutnictví	324
2.2.6.2.	Stratigrafie, rozsah osídlení	253	2.2.10.5.	Datace	327
2.2.6.3.	Vodní kanál	257	2.2.10.6.	Kremsiger jako město?	327
2.2.6.4.	Těžba	257		KRYŠTOF DERNER MIT BEITRÄGEN VON JIŘÍ CRKAL, EVA ČERNÁ, PETR KOČÁR, ROMANA KOČÁROVÁ, ROMAN KŘIVÁNEK, ŠÁRKA KŘÍŽOVÁ, RENÉ KYSELÝ UND VLADIMÍR ŠREIN	
2.2.6.5.	Úprava rud suchou cestou	260	2.2.	Die Bergbausiedlung auf Kremsiger	329
2.2.6.6.	Pyrotechnologická zařízení a jejich geochemická analýza	261	2.2.1.	<i>Lage und Benennung (Jiří Crkal)</i>	329
2.2.7.	Artefakty	265	2.2.2.	<i>Gewonnene Erze</i>	330
2.2.7.1.	Keramika	265	2.2.3.	<i>Geschichte des Bergbaus auf Kremsiger (Jiří Crkal, Kryštof Derner)</i>	330
2.2.7.1.1.	Keramické řady a třídy	265	2.2.4.	<i>Strategie und Verlauf der Untersuchungen</i>	332
2.2.7.1.2.	Typy nádob	280	2.2.5.	<i>Nichtdestruktive Untersuchung</i>	334
2.2.7.1.3.	Okraje	283	2.2.5.1.	<i>Geodätisch-topografische Untersuchung</i>	334
2.2.7.1.4.	Dna, ucha	285	2.2.5.2.	<i>Geophysikalische Untersuchung (Roman Křivánek)</i>	335
2.2.7.1.5.	Výzdoba	285	2.2.5.2.1.	<i>Messbedingungen</i>	335
2.2.7.1.6.	Technologické stopy	286	2.2.5.2.2.	<i>Methoden</i>	335
2.2.7.1.7.	Datace sídliště jako celku podle keramiky	287	2.2.5.2.3.	<i>Beispiele der Ergebnisse</i>	336
2.2.7.1.8.	Otázka keramických skupin a výrobních okruhů	288	2.2.5.2.4.	<i>Auswertung der Effektivität und der Untersuchungsergebnisse</i>	337
2.2.7.2.	Mazanice	288	2.2.5.3.	<i>Metalldetektoruntersuchung</i>	338
2.2.7.3.	Předměty ze železa	289	2.2.5.4.	<i>Mikrosondagen und Bohrungen</i>	338
2.2.7.3.1.	Hornické nástroje	289	2.2.6.	<i>Freilegung</i>	338

2.2.6.1. Häuser	339	2.2.10.6. Der Kremziger als Stadt?	377
2.2.6.2. Stratigrafie, Siedlungsumfang	342		
2.2.6.3. Wasserkanal	344		
2.2.6.4. Bergbau	344		
2.2.6.5. Erzaufbereitung auf trockenem Wege	345		
2.2.6.6. Pyrotechnologische Einrichtungen und ihre geochemische Analyse	346		
2.2.7. Artefakte	349		
2.2.7.1. Keramik	349		
2.2.7.1.1. Keramische Warenarten	349		
2.2.7.1.2. Gefäßstypen	351		
2.2.7.1.3. Ränder	354		
2.2.7.1.4. Böden, Henkel	355		
2.2.7.1.5. Verzierung	355		
2.2.7.1.6. Technologische Spuren	355		
2.2.7.1.7. Datierung der Siedlung entsprechend der Keramik ..	356		
2.2.7.1.8. Frage der keramischen Gruppen und Produktionsumkreise	356		
2.2.7.2. Brandlehm	357		
2.2.7.3. Eisengegenstände	357		
2.2.7.3.1. Bergwerkzeuge	358		
2.2.7.3.2. Baubeschläge	358		
2.2.7.3.3. Belege der Ausnutzung der Pferdekraft	359		
2.2.7.3.4. Landwirtschaftliches Gerät	360		
2.2.7.3.5. Handwerkszeug und Militaria	360		
2.2.7.3.6. Mobiliar des Gehöfts und persönliche Ausstattung	361		
2.2.7.3.7. Nicht näher bestimmbare herausragende Funde	361		
2.2.7.4. Gegenstände aus Buntmetall	361		
2.2.7.5. Glasgegenstände (Eva Černá, Šárka Křížová)	361		
2.2.7.6. Steinobjekte	362		
2.2.7.7. Metallurgischer und Schmiedeabfall (Kryštof Derner, Vladimír Šrein)	362		
2.2.7.7.1. Schlacke	362		
2.2.7.7.2. Bleigliätte	363		
2.2.7.7.3. Arsen-Nickel-Gusskuchen (sog. Speise)	364		
2.2.7.7.4. Kupfer	364		
2.2.7.7.5. Stein	365		
2.2.7.7.6. Keramikanschmelzungen	365		
2.2.8. Ökofakten	366		
2.2.8.1. Tierknochen (René Kyselý)	366		
2.2.8.2. Analyse der Holzkohlen (Petr Kočár, Romana Kočárová)	367		
2.2.9. Radiokarbondatierung	367		
2.2.10. Ergebnisse der Untersuchung	368		
2.2.10.1. Umfang und Aufbau der Siedlung	368		
2.2.10.2. Häuser	371		
2.2.10.3. Einwohner	374		
2.2.10.4. Bergbau, Erzaufbereitung, Probierwesen, Frage des Hüttenwesens	374		
2.2.10.5. Datierung	377		
		JIŘÍ CRKAL A KRYŠTOF DERNER	
2.3. Stopy dalšího hornického osídlení	381		
2.3.1. Středověký těžební a sídelní areál v poloze Goldloch, k. ú. Černý Potok (Jiří Crkal)	381		
2.3.1.1. Pojmenování Goldloch a jeho vztah k lokalitě	381		
2.3.1.2. Povrchový průzkum. Objekty, popis a interpretace ..	381		
2.3.1.3. Sondy	382		
2.3.1.4. Nálezový soubor	383		
2.3.1.4.1. Keramika	383		
2.3.1.4.2. Předměty ze železa	384		
2.3.1.4.3. Struska	384		
2.3.1.4.4. Uhlíky	384		
2.3.1.4.5. Minerály	384		
2.3.1.5. Radiokarbonová datace	384		
2.3.1.6. Staré komunikace	384		
2.3.1.7. Štoly a další důlní aktivity v okolí	384		
2.3.1.8. Shrnutí	385		
2.3.2. Sídlíštní stopy na Vysokém kameni (Hohensteinu), k. ú. Dolní Halže (Jiří Crkal, Kryštof Derner)	385		
2.3.2.1. Poloha a historie	385		
2.3.2.2. Popis sondy	386		
2.3.2.3. Nálezy hmotné kultury	386		
2.3.2.3.1. Keramika	386		
2.3.2.3.2. Zvířecí kosti	386		
2.3.2.4. Radiokarbonová datace	386		
2.3.2.5. Shrnutí	387		
2.3.3. Skutečná nebo zdánlivá absence dalších hornických sídlíšť? (Kryštof Derner)	387		
		JIŘÍ CRKAL UND KRYŠTOF DERNER	
2.3. Weitere Bergbausiedlungsspuren	388		
2.3.1. Mittelalterlicher Bergbau und das Siedlungsareal in der Lage Goldloch, Gem. Mk. Černý Potok (Jiří Crkal)	388		
2.3.1.1. Der Name Goldloch und seine Beziehung zur Lokalität	388		
2.3.1.2. Oberflächenuntersuchung – Objekte, Beschreibung und Interpretation	388		
2.3.1.3. Schnitte	389		
2.3.1.4. Funde	389		
2.3.1.4.1. Keramik	389		
2.3.1.4.2. Metallgegenstände	389		
2.3.1.4.3. Schlacke	390		
2.3.1.4.4. Holzkohle	390		
2.3.1.4.5. Mineralien	390		
2.3.1.5. Radiokarbondatierung	390		
2.3.1.6. Alte Kommunikationen	390		
2.3.1.7. Stollen und weitere bergbauaktivitäten in der Gegend ..	390		
2.3.1.8. Zusammenfassung	390		

2.3.2.	<i>Siedlungsspuren auf dem Hohenstein (Vysoký kámen), Katastergebiet Unterhals (Dolní Halže) (Jiří Crkal, Kryštof Derner)</i>	391	3.1.1.	Úvod	415
2.3.2.1.	<i>Lage und Geschichte</i>	391	3.1.2.	Okolnosti vydání listiny	416
2.3.2.2.	<i>Beschreibung des Schnittes</i>	391	3.1.3.	Příjemci listiny – páni ze Šumburka	417
2.3.2.3.	<i>Funde</i>	391	3.1.4.	Předmět listinného privilegia	418
2.3.2.3.1.	<i>Keramik</i>	391	3.1.5.	Závěr	421
2.3.2.3.2.	<i>Tierknochen</i>	391			
2.3.2.4.	<i>Radiokarbondatierung</i>	392			
2.3.2.5.	<i>Zusammenfassung</i>	392			
2.3.3.	<i>Tatsächliche oder scheinbare Absenz weiterer Bergbausiedlungen? (Kryštof Derner)</i>	392			
	VLADIMÍR ŠREIN				
2.4.	Analýzy strusek	395	3.1.	Eine unbekannte Urkunde aus dem Jahr 1339 als ältester schriftlicher Nachweis von Silberbergbau im böhmischen Erzgebirge	421
2.4.1.	Úvod	395	3.1.1.	Einleitung	421
2.4.2.	Metodika	395	3.1.2.	Historischer Kontext der Urkundenausstellung	422
2.4.3.	Výsledky podle jednotlivých lokalit	397	3.1.3.	Die Empfänger der Urkunde – die Herren von Schönburg	423
2.4.3.1.	Černý Potok a Dolina	397	3.1.4.	Inhalt des urkundlichen Privilegs	424
2.4.3.2.	Přísečnice – <i>Schöne Maria I a II</i>	398	3.1.5.	Fazit	425
2.4.3.3.	Kremsiger	400	3.1.6.	Edice / Edition	426
2.4.3.4.	Rusová	402			
	VLADIMÍR ŠREIN				
2.4.	Analyse der Schlacken	408	JITKA STESSL		
2.4.1.	Einleitung	408	3.2.	Pramenná základna referenčního území	429
2.4.2.	Methodik	408	3.2.1.	Úvod	429
2.4.3.	Ergebnisse nach einzelnen Lokalitäten	408			
2.4.3.1.	Černý Potok und Dolina (Dörnsdorf)	408	JITKA STESSL		
2.4.3.2.	Preßnitz – <i>Schöne Maria I und II</i>	409	3.2.	Quellen des Referenzgebietes	430
2.4.3.3.	Kremsiger	410	3.2.1.	Einleitung	430
2.4.3.4.	Rusová (Reichsdorf)	411	3.2.2.	Edice / Edition	431
3.	EDICE PÍSEMŇYCH PRAMENŮ		Závěrem	447	
	EDITION DER SCHRIFTLICHEN QUELLEN	413	Schlusswort	450	
	MICHAELA BALÁŠOVÁ A IVONNE BURGHARDT				
3.1.	Neznámá listina z roku 1339 jako nejstarší písemný doklad o těžbě stříbra v českém Krušnohoří	415	Přílohy / Anhang		
			Literatura / Literatur	455	
			Slovníček odborných výrazů	471	
			Fachwörterbuch	479	
			Seznam zkratk / Abkürzungsverzeichnis	489	
			Soupis obrázků / Abbildungsnachweis	491	
			K tématu ArchaeoMontan od roku 2011 vyšlo / Zu dem Thema Montanarchäologie sind seit 2011 erschienen ...	493	